

Einleitung in die klassischen Altertumswissenschaften. Ein Informationsbuch von einem Autorenkollektiv unter Leitung von Johannes Irmscher, Berlin (DDR) 1986, 356 strán.

Rozsahom strán nevelká, ale obsahom mimoriadne bohatá kniha vedcov NDR má za cieľ podať záujemcom o antiku informáciu o základných metodologických a odborných problémoch hlavných a pomocných vied o klasickom staroveku. V strohom a prehľadnom texte sa prezentovala veda o antike z pera 96 autorov (!) pod vedením jedného z jej najvýznamnejších znalcov, J. Irmschera.

Publikácia je rozdelená do piatich kapitol s pevne uzavretým okruhom problémov. Prvá sa zaoberá metodologickými a obsahovými základami vied o klasickom staroveku, prameňmi, metódami a vzťahmi jednotlivých vedeckých disciplín k vedám o klasickom staroveku. Druhá je venovaná v podstate špeciálnym disciplínam; sem autori zaradili výklady o geografii a etnografii, gréckom a latinskom jazyku, o pomocných historických vedách ako chronológia, metrológia, grécka a latinská epigrafia, papyrológia, numizmatika a prosopografia, výklady o pomocných vedách klasickej archeológie a klasickej filológie. Tretia rozeberá otázky dejín antických národov a susedných civilizácií vo vzťahu ku grécko-rímskemu staroveku, štvrtá zahŕňa dejiny antických kultúr, konkrétne dejiny antického svetonázoru (filozofia, výchova, telesná výchova, dejiny náboženstva, mytológia, kresťanstvo), dejiny antického umenia a dejiny antickej spisby (tu aj veda o štáte a práve). V poslednej kapitole je spracovaná otázka ďalšieho účinkovania antiky v stredoveku a novoveku a záver patrí problémom antiky vo vede a vo vyučovaní.

Autori opustili zaužívaný súhrnný výraz „klassische Philologie“, ba aj najmä v NDR v 50-tich rokoch frekventovaný výraz „Altertumswissenschaft“ (pojem týkajúci sa našich znalostí a správ o kultúre starovekých Grékov a Rimanov, zavedený filológom F. A. Wolfom zač. 19. stor. pod vplyvom J. W. Goetheho) a nahradili ich presnejším pojmom „klassische Altertumswissenschaften.“ Namiesto „veda o staroveku“ teraz významom užší výraz „vedy o klasickom staroveku“ (plurál), ktorý však tiež až príliš pripomína právnemu romanistovi neslávny Wengerov pojem „antike Rechtsgeschichte“.

Právny historik nájde poučenie najmä v statiach „Právna veda a vedy o klasickom staroveku“ (H. Schröder, s. 41–43) a „Dejiny antických

štátnych vied“, „Dejiny antických právnych vied“ (J. Köhn, s. 326–330) s bibliografiou na konci.

Zásluha knihy spočíva nielen v globálnom priereze uskutočneného prieskumu všetkých vedeckých disciplín o klasickom staroveku, ale aj, a to predovšetkým, vo vypracovaní systému či klasifikácie týchto vied.

Peter Blaho

J. G. Camiñas, *La lex Remmia de calumniatoribus*, Santiago de Compostela 1985, 131 s.

Anotovaná práca španielskeho právniho romanisty Julia G. Caminase sa zaoberá problematikou rímskeho trestného práva hmotného a procesného. Jedná sa o analýzu legis Remmiae de calumniatoribus, zákona známeho predovšetkým díky odkazu v prvej slávnej obhajovacej reči, ktorou prednesl šestadvacetiletý Marcus Tullius Cicero v r. 80 pŕ. n. l. Pro Sexto Roscio Amerino (srv. Pro Sexto Roscio, 20).

Calumnia v trestnoprávnom pojetí býva do češtiny prekládaná ako křivá či klamná žaloba. Skutková podstata tohoto trestného činu je z hľadiska moderného práva bližšie křivému obvineniu než pomluvě. V republikánskom Ríme bol institut trestní calumnie upraven v citovanom Remmiovom zákone, za cisárství v r. 61 n. l. pribýlo senatusconsultum Turpillianum, zařazené později za Justiniána i do Digest.

Autor v prvej kapitole upřesňuje datum vzniku legis Remmiae. Mezi hranicemi ante non v r. 149 pŕ. n. l. a post quem non v r. 80 pŕ. n. l. stanovil J. Camiñas jako pravděpodobný rok 91 pŕ. n. l.

Další kapitola je rozborom prvků skutkové podstaty calumnie, jež se stávala trestnou až v případě osvobození obžalovaného. Z povahy křivé žaloby je jasné, že tento trestný čin byl dolózní.

Příčinu vydání zákona spatřuje autor v zneužívání iuris accusandi dle soudobých relativně nových procesních předpisů.

Čtvrtá kapitola je pokusem o rekonstrukci procesních pravidel v Remmiovom zákone, jehož autentický text se bohužel nedochoval, pátá část řeší otázku trestu. Kromě pověstného vypáleného „K“ a zákazu vystupovat jako veřejný žalobce přicházela zřejmě již od účinnosti zákona i retorze trestu, tj. použití téhož trestu, jaký hrozil obžalovanému.

V dodatku knihy je přiblíženo SC Turpillianum. Tato úprava mj. postavila tergiversarionem a praevaricationem na úroveň calumnie a řešila okolnosti vylučující protiprávnost, např. blízký příbuzenský vztah žalobce k zavražděnému atp.

Camiñasova „La lex Remmia de calumniatoribus“ čerpá z dobre znalosti pramenů a literatury, které autor fundovaně konfrontuje jako podklad pro vlastní stanoviska. Z prací českých romanistů je citována studie M. Boháčka, *Un esempio dell'insegnamento di Berito ai Compilatori*, in: *Studi in onore di Salvatore Riccobono*, I, Palermo 1936.

Stanislav Balík ml.

Boras, Mile — Margetic, Lujo: Rimsko pravo, 2. izd., Zagreb 1986, XXIV, 309 strán, bibl., definície, reg., 5mp.

Autori spracovali učebnicu rímskeho práva metódou historickodogmatickou: dôsledne historický postup a v rámci neho dogmatická analýza právnych inštitútov prevažne súkromného práva. Na prvom mieste im teda šlo o to ukázať, ako sa rímske právo historicky vyvíjalo a menilo. Do čela každého obdobia postavili najprv spoločenské a verejnoprávne predpoklady rozvoja Ríma v danej etape vývoja, potom rozbor právnych inštitútov. Konceptne možno ich učebnicu porovnať s dvojzväzkovým kompendiom M. Kasera „Das römische Privatrecht“ (1971, 1975).

Sústavu rímskeho práva a jej tisícročný rozvoj sledovali v tejto historickoprávnej perspektíve: staré civilné právo (od vzniku Ríma do 264 pred n. l., ss. 7 — 48), predklasické a klasické právo (264 pred n. l. do 284 n. l., ss. 49 — 208), poklasické právo (248 do 527, ss. 209 — 254) a justiniánske právo (527 do 656, ss. 254 — 278). Ťažisko výkladu spočíva, pravdaže, v klasickom práve, ktoré autori rozdelili do piatich kapitol: I. historický, spoločenský a verejnoprávny základ; II. osobné, rodinné a manželské právo; III. majetkové právo (právny úkon, rozdelenie vecí, vecné právo, obligačné právo); IV. dedičské právo (na s. 104 odôvodnenie samostatného postavenia dedičského práva); V. formulový proces.

K učebnici je pripojená rozsiahla bibliografia domácich a zahraničných učebníc rímskeho práva a dôležitejších monografií (s. XIII — XXI, celkom 169 záznamov!), prehľadná chronologická tabuľka prameňov rímskeho súkromného práva (s. 285 — 287), porovnávací slovníček základných rímskoprávnych termínov v jazyku latinskom, talianskom, francúzskom, ruskom, nemeckom a anglickom (s. 288 — 289, 49 výrazov), slovníček latinských výrokov a definícií použitých v učebnici a preklad niektorých dôležitých výrokov a definícií (s. 291 — 294), register rímskych a nerímskych prameňov práva (s. 295—302), vecný register (s. 303—309), dva prípady evolúcie zásad rímskeho práva (causa, kúpna zmluva), päť máp.

Upozornit treba ešte na jednu významnú skutočnosť: autori zaradili do knihy veľké množstvo latinských textov z rímskych prameňov s prekladom do srbochorvátštiny. Tým dostane študent predstavu o onom „special“ rímskeho práva, obraz o tom „ako to bolo“ s cieľom naučiť sa na pozadí týchto pôvodných textov právnický rozmýšľať.

Prínos učebnice vidím ďalej i v tom, že študent po preštudovaní príručky získa presvedčenie o vážnosti študovanej disciplíny, k čomu okrem náročného obsahu spracovaného v prehľadnej forme prispieva najmä bibliografia na začiatku knihy, odkazy na literatúru pod čiarou a polemika s niektorými názormi zahraničných právnych romanistov (hlavne talianskych a nemeckých).

Peter Blahq

INSTITUCJE JUSTYNIANA. Z języka łacińskiego przelozył i przedmową opatrzył Cezary Kunderewicz, Warszawa, Państwowe wydawnictwo naukowe, 1986, 292 stran.

Překlad jednoho ze stěžejních pramenů římského práva, Justiniánových „Institucí“, je pokračováním záslužné překladatelské činnosti prof. Cezary Kunderewicze, v jehož překladu vyšly v r. 1982 „Institute“ Gaiovy.

S přestávkou pouhých 4 let se tak dostalo do rukou polské „cupidae legum iuventuti“ jedno z velkých zákonodárných děl byzantského císaře Justiniána.

Na rozdíl od první knihy, obsahující nejen překlad, ale i latinský text Gaiových „Institucí“, předkládá tentokrát prof. Kunderewicz jen polský překlad. Jistě tak činí po zralé úvaze. Zasvěcenou předmluvou seznamuje čtenáře s řadou aspektů (jako je např. poměr mezi „Institucemi“ Gaiovými a Justiniánovými), s historickými překlady Justiniánových „Institucí“ atd. K předmluvě je připojena i nevelká výběrová bibliografie.

Závěr knihy tvoří soupisy úryvků (fragmentů), převzatých od Gaia a soupis císařských konstitucí.

Zbývá jen dodat, že překlad obohacuje pramennou základnu polské romanistiky o významný pramen v jazyce, studentům dostupném, a že překlad uvítají nejen právní historikové – romanisté, ale i všichni ti, kdo touží po bližším poznání římského práva v jeho závěrečné podobě.

Stanislav Balík

Aulus Gellius: Atické noci. Výber zost., preložila a pozn. napísala Eleonóra Vallová. Doslov napísala Alexandra Mallá, Bratislava 1987, 233 strán.

Pre právneho romanistu stojí na prvom mieste v jeho vedeckej práci štúdium prameňov vzniku práva. Nie celkom bez významu sú pre neho aj neprávne pramene, lebo mu pomáhajú spoznávať platné právo a rozširujú jeho znalosti o ňom. Medzi nimi naprosto zvláštne miesto zaujímajú Atické noci starorímskeho vzdelanca Aulá Gellia (asi 130 – 170 n. l.). Ten nám zanechal rozsiahlu antológiu z diel mnohých učených Grékov a Rímanov. Jeho pestrá a rozsiahla zbierka excerptov, vlastných komentárov a pozorovaní obsahuje často doslovné, miestami už nikde nezachované, citáty z historických, literárnych, kultúrnych, prírodovedeckých, lingvistických a tiež právnických prác. Od Gellia sa takto dozvedáme o rozmanitých právnych problémoch verejného aj súkromného rímskeho práva. Možno teda bez nadsázky konštatovať, že jeho Atické noci sú odbornou romanistickou spisbou z neprávnych prameňov vari najčastejšie citovaným dielom.

Preto treba vrelo privítať slovenský preklad Gelliovho diela, ktorý z latinského originálu „Noctium Atticarum libri XX“, Lipsiae 1903 pripravilo v edícii Svetová tvorba bratislavské vydavateľstvo Tatran. Ľutovať ale možno neúplnosť prekladu, ide totiž len o výber z Gellia. Napriek tomu sa v ňom z oblasti práva nachádza značné množstvo zaujímavých správ: informácie o právnikoch (Antistius Labeo, Publius Mucianus Crassus, Capito Ateius, Servius Sulpicius, Masurius Sabinus) v preklade uvádzaní zväčša ako „právni znalci“, vzťah syna—verejného činiteľa a jeho otca—súkromnej osoby, niektoré zákony, čestnosť rímskych konzulov, manželstvo a rozvod, poradie interpersonálnych záväzkov, zachovávanie prísahy, práva rímskeho občana, krádež, travičstvo, povinnosti sudcu, spravodlivosť, municípium a kolónie a napokon prekrásna polemika právnika Sexta Caecilia a filozofa Favorina o zákonoch dvanástich tabúl.

Peter Blaho

Konstantinos Th. Polyzoidis, To éthimon ís to plésion tíς orthódoxu' Ekklesiás. Symvolí ís tín nomokanonikín ke istorikín tu theórisin, Thessaloniki 1986, 215 stran.

Kniha lektora právni vědy na právnické fakultě soluňské univerzity Konstantina Th. Polyzoidise „Obyčej v rámci ortodoxní církve. Příspěvek ke kanonickému právu a dějinám teorie“ se zabývá zajímavou, přitažlivou

a vědecky závažnou otázkou z dějin kanonického práva ortodoxní či, jinak řečeno, pravoslavné církve. Jde o problematiku u nás málo známou, kterou bychom zařadili do obecných dějin státu a práva, konkrétně do dějin poměru státu a církve.

Autor, známý v odborném světě řadou větších a menších prací, z nichž bych uvedl alespoň „'O Vasilífs ké í Laiki ís tó en jéni diikitikón érgon tíς 'Ekklesiás epí 'Alexíu Komninú (1081–1118)“ (1979) a „Paratírísis epí tón ekklesiastikón ethímon ís tín nomolojían tón 'Ellinikón Dikastríon“ (1985), rozebírá danou otázku v širokých souvislostech. Zkoumá přitom i nejrůznější aspekty problému, jako postavení obyčeje v církevním životě, rysy obyčeje, shodné i rozdílné prvky církevních obyčejů a morálky, dále jevy (jako papežský primát, kněžský celibát atd.), které se vyvinuly vně pravoslavné církve. Ve své knize vychází z vědomí revolučních přeměn obyčejů v moderní společnosti. Věnuje pochopitelně pozornost i takovým otázkám, jako např. utváření některých obyčejů za osmanského panství, to jest za turecké nadvlády. Zkoumá rovněž vztah mezi církevními obyčeji a státní mocí a dospívá k závěru, že tento vztah závisí na celkovém poměru státu a církve. Autor se nevyhýbá ani ožehavým, aktuálním problémům, jako je zapojení pravoslavné církve a jejích institucí do struktury současného světa. Jedním z takových problémů se stalo např. postavení „Svaté Hory“ (Ajo Oros), která byla přijata společně s Řeckou republikou do EHS. I když, jak Polyzoidis ve své knize (na s. 124) ukazuje, se v **Závěrečném aktu** z 29 května 1979 uznává mezinárodně jak zvláštní ústavní statut Svaté Hory, tak povinnost EHS je respektovat, hrozí podle autora nebezpečí rozkladu Svaté Hory, to jest, mnišského státu v pohoří Athos, Evropským hospodářským společenstvím, které vychází z ideologických pozic, pravoslavnému řádu v podstatě nepřátelských.

Zdařilá kniha je doplněna rozsáhlým poznámkovým aparátem, bohatými bibliografickými údaji, rejstříky, seznamem použitých zkratk a stručnými souhrny v řeckém a francouzském jazyce.

Stanislav Balík

A. A. Čekalova, Kontantinopol v VI veke. Vosstanije Nika. Moskva, Nauka 1986. 174 s.

Kniha Alexandry Aleksejevny Čekalové přibližuje čtenáři dramatické období vlády císaře Justiniána I., povstání Nika. Prvá polovina 6. století totiž proběhla v Byzanci sice ve znamení výbojů na Appeninském poloostrově a přípravy kodifikace římského práva na jedné, ale též ostrých politických, sociálně-ekonomických a náboženských rozporů uvnitř státu na druhé straně.

Autorka první sovětské monografie o povstání v r. 532, vycházející ze svých předcházejících dílčích studií, ze znalosti dosavadní literatury, vyprávěcích a diplomatických pramenů i *Corporis iuris civilis*, které jednak kriticky hodnotí v úvodu knihy, jednak při výkladu o ekonomickém rozvoji a sociální struktuře Konstantinopole v 6. století, o sociálních svazech, tj. zejména o stranách v hippodromu, o úloze lidových mas v rané Byzanci i při líčení Justiniánovy politiky a jeho postojů před, v průběhu a po povstání.

Lze souhlasit s názorem, že Konstantinopol měla v rámci byzantského státu výlučné postavení. V hlavním městě narazil císař nepochybně na největší odpor v počátcích své vlády, kdy usiloval o upevnění pozic státní moci na úkor nejrůznějších výhod a výsad konstantinopolského obyvatelstva. A. A. Čekalova líčí situaci před povstáním jako všeobecnou nespokojenost s císařovou vládou i vzájemnou nevraživost mezi jednotlivými třídami a sociálními vrstvami. Za těchto okolností pak udiví závěr, že povstání, jež nakonec Justiniána nesvrhlo, bylo úspěšné, neboť vedlo panovníka ve srovnání s prvními lety jeho vlády k ústupkům.

Přes některé diskutabilní závěry a stanoviska je však anotovaná práce, řadící povstání Nika k dalším hnutím 5.–6. století, přínosem pro sovětskou i světovou byzantologii.

Stanislav Balík ml.

Alexis G. K. Savvidis, *Tó Íkumenikó Vyzantinó Krátos ké i 'Emfánisi tú Islám 518–717 m. Ch. Vivliopolíon tis „Hestias“* I. D. Kollarou & Sias A. E., Athína 1985, 279 stran.

Knihá nadaného mladého řeckého historika Alexise G. K. Savvidise „Byzantský světový stát a zrod islámu 518–717 po Kr.“ je věnována závažné problematice vztahu dvou světů či, jinak řečeno, dvou kulturních okruhů, a to křesťanského a islámského. Objasnění tohoto vztahu v hluboké i novější minulosti je totiž nezbytné pro pochopení řady historických jevů i v dějinách státu a práva Byzance a Středního Východu, a to nejen ve starověku, ale i mnohem později.

Autor, z jehož větších i menších prací a statí bych připomněl alespoň „To Vyzántio ké í Seltzúki Túrki tón 11 é.“ (1980), „Byzantium in the Near East, A. D. c. 1192 – 1237: Relations with the Seljuk Sultanate of Rûm in Asia Minor, the Armenians of Cilicia and the Mongols.,“ (1981), „Byzantium's oriental Front in the 1st part of the 13th Century: the Empires of Nicaea and Trapezous (Trebizond) in View of the Seljuk and Mongol menace“ (Diptycha 3, 1982–3), „Tá Chronia Schimatopfisis

tú Vyzantinú“ (1983) aj., se zabývá ve své knize vševládními snahami „Nového Říma“ v letech 518–610 (hl. I), zápasem Byzance na mnoha frontách o přežití v letech 610–717 (hl. II) a vznikem a expanzí Islámu (hl. III). Uvedené hlavní problémy jsou objasňovány v širokých souvislostech.

Z hlediska právněhistorického jsou přitažlivé zejména stati o znovudobytí a dočasném ovládnutí některých ztracených území římského impéria, o kodifikaci římského práva za Justiniána, o vzniku nových států na Balkáně, o vojensko-správní reorganizaci, která vedla k vytvoření vojensko-správních jednotek (*themata*), o osobnosti proroka Mohameda, vzniku a rozšíření islámu, o vzniku ummájovského chalífátu a mohutné expanzi Arabů, která ovlivnila i osudy západní Evropy atd.

Zdařilá práce, která obohacuje byzantologickou literaturu, je opatřena řadou obrazových i textových příloh, mapami, chronologickými přehledy dynastií, nejvyšších církevních představitelů (patriarchů cařihradského, alexandrijského, antiochijského a jeruzalémského, římských papežů a arménských katolíků) a byzantských místodržitelů.

Kniha, opatřená i rozsáhlou bibliografií pramenných edic a literatury řecké i jinojazyčné, vyšla jako 28. svazek edice „Politika a historie“ (*Politiki & istoria*).

Stanislav Balík

Alexis G. K. Savvidis, Meletes Vyzantis istorias Ilu – 13u éona. 'Ekdósis Kardamitsa, Athína 1986, 220 stran.

Kniha řeckého historika Alexise G. K. Savvidise **Studie z byzantských dějin 11. – 13. století** je souborem sedmi studií k byzantským dějinám od smrti císaře Basilea II. Bulharobijce (976–1025) do znovudobytí Cařihradu Michalem VII. Paleologem (1261–1282) r. 1261.

Zařazené studie jsou věnovány vnitřním bojům a povstáním, společnosti, hospodářství včetně obchodu, diplomacii a zahraničním vztahům, správě, vojsku a loďstvu, genealogii a portrétnímu umění. Jde o výběr témat, která objasňují řadu stránek byzantských dějin daného období. S hlediska právněhistorického jsou pochopitelně nejpřitažlivější stati, analyzující byzantskou společnost, správu, organizaci ozbrojených sil a genealogii aristokratických rodin i úlohu, kterou sehrály.

Výklad uvedených jevů i širokých souvislostí usnadní čtenáři pochopení složitých poměrů i právních dějin státu, který hrál po určitou dobu významnou úlohu v jižní, jihovýchodní a východní Evropě a který se nakonec – díky vlastnímu rozkladu i krátkozraké, „pštroší“ politice křesťanské Evropy – stal obětí osmanských Turků.

Zajímavá a podnětná Savvidosova kniha je doplněna ilustracemi, mapkami, synchronizovaným chronologickým přehledem byzantských panovníků i vůdců různých povstání, rozsáhlým poznámkovým aparátem, bohatou bibliografií a rejstříkem.

Knihu vydalo ve sličné úpravě athénské nakladatelství Ekdósis Kardamitsa v r. 1986.

Stanislav Balík

Józef Matuszewski, „Magnus“ in der Eigenschaft als Epitheton der Herrscher.

Bulletin de la Société des sciences et des lettres de Łódź 1986, vol. XXXVI, 16, str. 1–11.

Přední polský právní historik se zamýšlí v této studii nad mnohoznačností slova „magnus“, užívaného v pramenech ve vztahu k panovníkům ve významu „veliký“ i „starý“. Historik se nejednou stává obětí terminologie středověké latiny: i tam, kde pramen tímto slovem označil panovníka jako starého, může ho mylně pokládat za velkého. Spisovatel představuje tento problém hlavně na příkladu dvou prvních Piastovců (Měška a Boleslava Chrabrého) a dvou posledních vládců této dynastie (Vladislava Lokýtky a Kazimíra Velikého). Polská historiografie pokládá všechny čtyři zmíněné panovníky za velké státníky, přičemž však epiteton „velký“ vyhrazuje jen oběma synům (Boleslavu a Kazimírovi) a tím jejich otce (Měška a Lokýtky) staví do pozadí. Přitom takový soud není jednoznačný. Autor se táže: Je historiografie vždy v právu? Nemá sklon přisuzovat zásluhy otců jejich potomkům? Naštěstí její soud není nikdy konečný. Často rozhoduje o epitetu panovníka náhoda (příklad Měška II. zvaného Gnušny – Líný). Spisovatel navázal v této studii na rozpravu „Magnus – der Ältere“, kterou uveřejnil r. 1967 Walther Kienast (Historische Zeitschrift, B. 205, München 1967, str. 1–14), opíraje své úvahy o západoevropské prameny, především z Flander, Burgundska a Francie.

Hynek Bulín

G. G. Litavrin (red.), Etnosocial'naja i političeskaja struktura rannefeodal'nych slavjanskich gosudarstv i narodnostej, Moskva 1987, 223 stran.

Jde o společný sborník sovětských a zahraničních vědců, redigovaný doktorem historických věd G. G. Litavrinem, známým i u nás řadou studií z dějin jihovýchodní Evropy a Byzance.

Sborník je sestaven z 22 příspěvků, věnovaných problematice předstátní společnosti, formování států a národností u jižních a západních Slovanů atd. Z právněhistorického hlediska obsahuje řadu přitažlivých příspěvků, věnovaných Byzanci a slovanským státům na Balkánském poloostrově, vývoji ve střední Evropě (včetně avarské říše v Podunají) a u východních Slovanů. Opomenuty nejsou ani dějinné osudy našich zemí v raném období, jak o tom svědčí např. příspěvky o Sámově říši (A. Avenarius), o úloze církve v českém raněfeudálním státě (P. Sommer) atd.

Zdařilý sborník, který přináší mnoho cenných poznatků o dějinách státu a společnosti u Slovanů v raněfeudálním období, je doplněn soupisem základních prací, uveřejněných v letech 1980–1985 spolupracovníky sektoru starých a středověkých dějin Institutu slavjanovedenijskij i balkanistiki AN SSSR.

Zbývá jen dodat, že publikace, skromně určená jen historikům a etnografům, přesahuje rámec daný titulem, neboť je přínosem i pro právní historiky a všechny zájemce o dějiny státu a práva u Slovanů za feudalismu.

Stanislav Balík

Ja. A. Levickij, Gorod i feodalizm v Anglii.

Otv. red. Je. V. Gutnova, Moskva, Nauka, 1987, 284 stran.

Kniha, vydaná z pozůstalosti zesnulého sovětského historika Ja. V. Levického (1906–1970), se zabývá důležitou problematikou středověkých měst, která byla, jak známo, do jisté míry cizorodým prvkem feudální společnosti. Bez objasnění otázky měst, jejich postavení a úlohy však nelze správně objasnit ani feudální společnost, ani feudální stát a právo.

Redakční kolektiv, vedený Je. V. Gutnovou, zařadil do knihy kromě statí již publikovaných i některé statí dosud neuveřejněné. Použil k tomu rukopisných materiálů z vědecké pozůstalosti zesnulého.

Byly vydány studie a statí, věnované vzniku anglických měst (Ja. A. Levickij se zabýval soustavně problematikou vzniku, geneze měst) v XI. století, západoevropským městům v období raného feudalizmu, vztahům města a vesnice v XI. – XIII. století, anglickým středověkým městům atd.

Kniha je doplněna jednak obsáhlejší úvodní poznámkou redakčního kolegia, jednak zasvěcenou statí A. A. Svanidzeho „Ja. A. Levickij o probleme 'gorod i feodalizm' v Anglii: poiski i rešenije“ a seznamem prací zesnulého.

Dobře a pečlivě vypravenou knihu lze ocenit nejen jako záslužný ediční počin, ale i jako cenný příspěvek k důležité právně-historické problematice středověkých měst.

Stanislav Balík

I. Malinowska—Kwiatkowska, Le droit de propriété d'après les statuts de certaines communes rurales de l'Italie médiévale (XIVe siècle). Zvláštní otisk z RECUEILS DE LA SOCIÉTÉ JEAN BODIN POUR L'HISTOIRE COMPARATIVE DES INSTITUTIONS, XLIII. Les communautés rurales. Quatrième partie: EUROPE OCCIDENTALE (Italie — Espagne — France), Paris 1984, str. 229—246.

Ve svém příspěvku, předneseném na konferenci Společnosti Jeana Bodina pro srovnávací dějiny institucí, se prof. I. Malinowska—Kwiatkowska zabývá zajímavou, závažnou a u nás málo známou problematikou vlastnického práva v Itálii XIV. století.

Autorka, známá i u nás řadou prací z italských právních dějin, objasňuje ve svém příspěvku nejdůležitější aspekty daného problému. Tak po stručném historickém úvodu definuje práva vlastníka, omezení vlastnictví, druhy vlastnictví a prostředky k zachování vlastnictví v právu občanském a trestním.

I když autorka v titulu skromně naznačuje, že se nezabývá zvolenou problematikou v celoitalském měřítku a po celé období středověku, hodnota a přínos její dobře dokumentované a koncipované práce se časovým i prostorovým omezením nijak nezmenšuje. A lze jen dodat, že zpracování zvolené látky ocení nejen právní historikové, ale i další zájemci o středověké dějiny státu a práva v Itálii.

Stanislav Balík

Juliusz Bardach, O dawnej i niedawnej Litwie. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Seria Historia, nr. 141, Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, 1988, 442 stran.

Rozsáhlá kniha prof. Juliusze Bardacha *O dávné i nedávné Litvě* je věnována starším i novějším dějinám státu a práva Litvy, tedy země, která byla po dlouhý čas historicky spjata s Polskem. Jde o zajímavou, u nás málo známou problematiku, dotčenou spíš jen okrajově ve vědeckých časopisech¹ nebo sbornících.²

Autor, přední polský právní historik, známý odborníkům řadou prací, z nichž bych připomněl alespoň „Historia państwa i prawa Polski, I“ (1957, 1964, 1965, 1973), „L'État polonais du haut Moyen-Âge“ (1962), „Gouvernants et gouvernés en Pologne au Moyen-Âge et aux temps modernes“ (1965), „L'État polonais aux Xe et XIe siècles“ (1968), „La formation et les structures de l'État polonais du Xe jusqu'au XIIe siècle“ (1983), předkládá ve své nové knize soubor svých článků a studií o litevském právu, o utváření litevského národa a o formování národního vědomí Poláků, žijících v litevském prostředí. Zmíněné články a studie autor částečně přepracoval a uvedl na úroveň vědeckých poznatků v r. 1985.

Výklad knihy se soustřeďuje na dvě základní oblasti, a to na staré litevské právo a na utváření národního vědomí Litevců a Poláků v litevském prostředí.

Výchozí studie první části knihy je věnována litevským statutům, to jest velké kodifikaci práva ze 16. století. Další tři studie se zabývají jednak organizací měst ve velkém knížectví litevském, jednak některými starými právními institucemi. Poslední ze studií první části knihy, zaměřená na procesní instituty v Litvě, střední a východní Evropě, je zpracována srovnávací metodou.

Ve druhé části knihy se autor zabývá utvářením litevského národa a rozebírá rysy národního vědomí Poláků, kteří žili na Litvě a v Bělorusku. V této souvislosti seznamuje čtenáře s osobnostmi, které se počítají do polsko-litevského okruhu, a s jejich postoji. Závěrečná kapitola je věnována osobnosti a dílu velkého polského právního historika Henryka Lowmianického (1898–1970), jehož žákem prof. Bardach byl a jehož památce věnoval svou knihu.

Knihy je vybavena jmenným rejstříkem, v němž najdeme i řadu českých historiků a právních historiků.

Zdařilou, dobře koncipovanou a obsažnou knihu, obohacující významně nejnovější právněhistorickou literaturu, vydalo v pečlivé úpravě Wydawnictwo Naukowe UAM v Poznani.

1 Srv. např. recenze Kadlecovy a Kaprasovy ve **Sborníku věd právních a státních před první světovou válkou**, Kadlecovy, Rauscherovy a Saturníkovy tamtéž mezi oběma válkami.

Ve SVPS (str. 313–344) vyšel r. 1923 rozsáhlejší článek J. Lappa „Základní zákony velikého knížectví litevského a Polsko po Lubliňské unii“.

2 Jde o příspěvky J. Ciagwy „Quelques remarques sur le droit municipal du Grand-Duché de Lithuanie aux XVIe – XVIIe siècles“ a G. L. Litvinové „Gorodskoje pravo knjažestva Litovskogo v XVI – XVII věkách“ ve sborníku **Městské právo v 16. – 18. století v Evropě**, red. K. Malý, Praha 1982, str. 171–176 a 177–185.

Stanislav Balík

Jaroslav Boubín, Počátky zástupnických vlád v Čechách, Folia historica bohemica 10, Praha 1986, str. 75 – 99.

Autor si vytkl za cíl mimořádně zajímavý problém – prokázat a objasnit instituci tzv. zástupnických vlád v Čechách do konce 12. století. Vychází z pramenů a literatury a konstruuje instituci, pro které používá vedle označení zástupnická vláda ještě označení **regent** (regenství), **nástupnická vláda** (str. 82), **správcovství** (90). Skoupé zmínky v pramenech nakonec autorovi neumožnily než konstatovat, že čeští panovníci v případě potřeby pověřovali vládou v zemi své zástupce, jejichž společným rysem (str. 90) je podle autora služebnost, servitus, vůči panovníkovi. Snad by tu mohl autor konstatovat, že neméně výrazným rysem je i příbuzenství, tedy rodový či rodinný zájem dynastie, jak to také odpovídá období, kdy se ve vztahu dynastie ke státu výrazně uplatňuje patrimoniální teorie. Tato skutečnost zřejmě také vysvětluje omezenost zástupce panovníka jen na Čechy a nikoli na Moravu, kde za existence údělných přemyslovských knížat nebylo takové zástupnictví vykonávané osobou, která nepatřila k dynastii, vůbec možné. Ostatně úvaha o celostátnosti působení moci zástupce (str. 92) musí nutně počítat i se složitým vztahem moravských údelů k českému knížeti. Autorovi se také nepodařilo zjistit určitější údaje o kompetenci těchto „zástupců“ (str. 91) a jeho teze o tom, že se soustřeďovali jen na pasívní obranu státu a „řešení naléhavých vnitropolitických záležitostí“ je velmi neurčitá (str. 92). Problémem je i autorovo tradování zastupitelské vlády velkomoravského Svatopluka, pod kterou se může – podle zjištění autora – skrývat toliko vztah závislosti a vasalství českého Bořivoje.

Lze doufat, že autor bude pokračovat ve své práci i v době stavovské a další, kde výkon zemské vlády, popř. vlády i nad ostatními zeměmi České koruny měl pravidelný charakter i pravidla a postrádal rysy nahodilosti, které omezily možnosti autorova zkoumání.

Karel Malý

Erich Meuthen, Das Basler Konzil als Forschungsproblem der europäischen Geschichte.

Veröffentlichungen der Rheinisch-Westfälischen Akademie der Wissenschaften, Geisteswissenschaften, Vorträge G, Heft 274, Opladen 1985, 47 stran.

Rozsahem sice nevelká, avšak obsahem závažná studie E. Meuthena vznikla vydáním autorovy přednášky na půdě Rýnsko-Vestfálské Akademie věd (Rheinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften) v r. 1983.

Autor, z jehož studií a statí bych připomněl alespoň „Juan González, Bischof von Cádiz, auf dem Basler Konzil“ (1976), „Rota und Rotamannale des Basler Konzils“ (1976) a „Das Basler Konzil in römisch-katholischer Sicht“ (1982), rozebírá na nevelké ploše nejen poslání a úkoly basilejského koncilu, ale i jeho historický význam jak pro evropské dějiny (včetně našich), tak pro dějiny a vývoj církve samé, zejména v důsledku tehdy probíhajícího zápasu mezi systémem papálským a episkopálským. S vědomím toho, že koncil probíhal za složitých podmínek a v širokých souvislostech, zabývá se autor i koncilem kostnickým. Zaslouženou pozornost věnoval ve své práci i problematice husitské a zejména pak vztahu mezi husitským hnutím a oběma koncily.

Přesvědčivě a systematicky psaná práce je bohatě dokumentována prameny a literaturou. Potěšující je, že v poznámkovém aparátě najdeme řadu našich autorů (např. L. Hoffmana, R. Urbánka, V. Vaněčka). I to svědčí o autorově snaze podat co nejplastičtější a nejúplnější rozbor zvolené problematiky.

Není pochyb o tom, že práci tohoto druhu uvítají nejen právní historikové, ale i ostatní zájemci o dějiny poměru státu a církve v Evropě během pohnutého, dramatického a krizového 15. století.

Stanislav Balík

Stanislav Plaza, Sejmiki i zjazdy szlacheckie województwa sieradzkiego. Ustrój i funkcjonowanie (1572–1632), Część I. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, DCCCLIV, Prace prawnicze, zeszyt 122, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa-Kraków 1987, 157 stran.

Práce profesora Jagellonské univerzity v Krakově Stanislawa Plazy je další z autorových prací, věnovaných problematice dějin sněmů a šlechtických sjezdů.

Autor, známý odborné veřejnosti řadou prací, z nichž bych připomněl alespoň „Sądy wójtowskie we wsiach Sądeckizny od XVI do XVIII w.“ (1964), „Solectwa w powiecie sądecko-czchowskim XIII–XVIII w.“ (1968), „Księga Sądowa wsi Iwkowej 1581–1809“ (1969), „Źródła drukowane do dziejów wsi w dawnej Polsce“ (1974), „Źródła rękopiśmienne do dziejów wsi w Polsce feudalnej“ (1976), „Warsztat naukowy historyka wsi Polski feudalnej“ (1980), „Próby reform ustrojowych w czasie pierwszego bezkrólewia: 1572–1574“ (1969), navazuje totiž svou novou prací na své předchozí „Sejmiki i zjazdy szlacheckie województw poznańskiego i kaliskiego. Ustrój i funkcjonowanie: 1572–1632“ z r. 1984.

Zatímco tato předchozí práce tvoří uzavřený celek, nejnovější svazek se z edičních důvodů omezuje zatím jen na první část, na kterou jistě naváže část další.

V anotovaném svazku se prof. Płaza zaměřil jen na nejdůležitější problémy tématu, jimiž jsou jednak společné ideje a prvky všech šlechtických sejmiků a sjezdů, jednak sněmíky, svolávané před a po Sejmu. Jak v prvním, tak ve druhém oddílu své knihy analyzuje prof. Płaza do hloubky všechny aspekty a jevy dané problematiky.

Zpracování dějin sněmíků a šlechtických sjezdů jednotlivých vojvodství je podle mého názoru mimořádně záslužným vědeckým činem, který umožní shrnující, syntetické právněhistorické zpracování problematiky sněmíků a šlechtických sjezdů v celém polském státě.

Zdařilou, dobře dokumentovanou práci vydalo Państwowe Wydawnictwo Naukowe v řadě „Prace prawnicze“, redigované prof. Wiesławem Litewskim.

Stanislav Balík

**Josef Válka, Morava ve stavovské konfederaci roku 1619
(Pokus o vytvoření paralelních církevních a politických
struktur v Čechách a na Moravě),
Folia historica bohemica 10, Praha 1986, str. 333 – 346.**

Autor věnuje svou pozornost klíčové otázce českého stavovského povstání – České konfederaci, úloze Moravy v povstání a jejímu právnímu postavení ve státě České koruny, zakotveným v konfederaci. Autor dochází k jednoznačnému závěru, že nová ústava zaručovala pevnou jednotu a integritu zemí České koruny (str. 337), čehož využila Morava k „vyrovnaní církevně správní a politické struktury s Čechami“ (str. 338), které zvláště ve sféře náboženské poskytovalo Moravě pevnou oporu (majestát o náboženské svobodě, zřízení konsistoře, zřízení akademie financované stavy aj.). Zvláštní význam pak měla konfederace pro moravská královská města, která byla uznána za svobodný stav a dostala právo samostatné účasti na zemském sněmu.

Závěrem pak autor naznačuje, že na Moravě jsou patrnější než v Čechách progresivní společenské tendence ústavy a upozorňuje, že tradice stavovských shromáždění a svobod se může za příznivých okolností stát východiskem moderních státních koncepcí.

Válkova stručná studie představuje nepochybně důležitý příspěvek a doplňuje v mnohém naše dosavadní znalosti o vlivech českého povstání na Moravě a částečně i Lužici.

Karel Malý

W. Litewski, Landrecht des Herzogtums Preussen von 1620. II. Strafprozessrecht. III. Zivilprozessrecht, Lehnrecht. IV. – V. Privatrecht. A. Allgemeiner Teil. B. Familienrecht. C. Sachenrecht. D. Obligationrecht. E. Erbrecht. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego DCCV, 104; DCCXXXIV, 111; DCCLXXXI, 119, 120. Warszawa-Kraków 1983, 1984, 1986, 1987. 75 – 145 – 207 + 195 str.

Anotovanými čtyřmi svazky dokončil profesor Jagellonské univerzity v Krakově Wiesław Litewski rozbor Zemského práva Pruského vévodství z r. 1620.

Podobně jako v první knize, věnované trestnímu právu hmotnému (srv. PHS 27, str. 264), se autor zaměřil kromě výkladu o jednotlivých institutech tentokrát trestního práva procesního, civilního procesu, lenního a soukromého práva i na určení vzorů a vlivů, které formovaly závěrečnou redakci zákoníku.

Zemské právo Pruského vévodství z r. 1620 charakterizuje Litewski jako produkt období vrcholící recepce římského práva. Tato skutečnost se projevuje mj. i ve formální stránce pramene např. přejímáním terminologie a římskoprávních definic.

Kromě římského práva ovlivnilo Zemské právo Pruského vévodství církevní a německé právo, vliv polského práva je naopak minimální. V jednotlivých odvětvích převažují odlišné předlohy, v trestním právu procesním např. *Constitutio criminalis Carolina* či *Damhoudevův spis Praxis rerum criminalium*, v oblasti lenních vztahů langobardské právo, církevní (evangelické či katolické) právo bylo parafrázováno např. ve věcech dědictví, římsko-kanonické v civilním procesu, německé v úpravě postavení osob, rodinném právu atp. Vzhledem k tomu, že analyzovaná právní památka má učebnicový charakter, přináší i řadu informací o předpisech různých jiných práv.

Ze srovnání situace v Prusech, jež byly v r. 1620 lénem Polského království, s německými zeměmi vyplývá, že recepce zde pokročila dále zejména v trestním právu hmotném a procesním (mj. akuzační proces).

Je škoda, že práci, přinášející mnohé zajímavé podněty pro srovnávací studium, neprovází edice textu a že odlišný náklad anotovaných dílů objektivně znemožňuje některým zájemcům resp. knihovnám získat celý pětisvazkový soubor.

Stanislav Balík ml.

Christian Meiske, Das Sobornoe Uloženie von 1649, I–II, Halle (Saale) 1985, 492 stran.

Rozsáhlá dvoudílná práce Ch. Meiskeho, věnovaná jedné z nejvýznamnějších ruských právních památek, zahrnuje jednak německý překlad pramene, jednak několik zasvěcených právněhistorických statí.

Sám překlad pramene je rozdělen do dvou částí, z nichž první (hl. I – XVII) je zahrnuta do I. dílu, druhá (hl. XVIII – XXV) do II. dílu. K překladu jsou připojeny, jak jsem už řekl, rozsáhlé právněhistorické statí: První rozebírá dějiny vzniku, formování a prameny Sobornogo Uloženijsa, druhá je věnována zpracování a hodnocení zákoníku v právněhistorické literatuře. Závěr II. dílu Meiskeho práce tvoří rozsáhlý poznámkový aparát, obsahující i cenné údaje bibliografické, komentář k jednotlivým hlavám zákoníku a konečně terminologický slovník.

Pořízení a vydání překladu Sobornogo Uloženijsa 1649 je nepochybně vysoce záslužným vědeckým a edičním počinem, který jistě ocení jak právní historikové, tak ostatní zájemci o ruskou právní historii nejen v NDR, ale i jinde, kde německý jazyk je běžně rozšířen.

Zbývá ještě dodat, že publikace vyšla jako 9. a 10. svazek edice „Beiträge zur Geschichte der UdSSR“, vydávané Univerzitou Martina Luthera v Halle-Wittembergu a řízené prof. Erichem Donnertem.

Stanislav Balík

Francis Oakley, The Western Church in the Later Middle Ages, Ithaca – London, Cornell University Press, 1985, 345 stran.

Kniha, jak naznačuje už její název „Západní církev v pozdním středověku“, se zabývá vědecky důležitou a přitažlivou problematikou postavení katolické církve v pozdně středověkém světě, přesněji řečeno, ve 14. – 15. století.

Autor, známý řadou významných prací, z nichž bych uvedl alespoň „The Political Thought of Pierre d'Ailly: The Voluntarist Tradition“ (1964), „Council over Pope? Towards a Provisional Ecclesiology“ (1969) a „Natural Law, Conciliarism and Consent in the Later Middle Ages“ (1984), podává v anotované knize plastický obraz církve ve složitých vztazích koncem středověku. Ve snaze o co nejúplnější výklad se zabývá řadou otázek, spadajících do různých oblastí středověkého myšlenkového světa.

Z hlediska právněhistorického či, jinak řečeno, z hlediska dějin poměru státu a církve jsou nejpřitažlivější kapitoly, věnované církevní vládě, kacířským proudům a reformačním hnutím. Autor, profesor historie na Williams College v Massachusetts studuje se znalostí pramenů (pracuje např. s osmisvazkovou pramennou edicí Václava Novotného aj. „*Fontes rerum Bohemicarum*“) a také literatury (uvádí i menší stati, jako např. Šmahelův článek „*Doctor evangelicus super omnes evangelistas: Wycliff's Fortune in Hussite Bohemia*“) závažné jevy a osobnosti našich dějin, a to husitství a osobnost Mistra Jana Husa. V této souvislosti je třeba vyzvednout, že jak o husitech, tak o Husovi píše s imponující znalostí jak událostí, tak stoupenců či naopak odpůrců reformních snah u nás.

Nejen v těchto otázkách, ale i v ostatních kapitolách práce prof. Oakley prokázal slovy recenzenta z „*English Historical Review*“, „schopnost začlenit pozdněstředověkou církev do církevního přehledu církevních dějin“.

Pozoruhodná, podnětná, svěžím jazykem psaná kniha, o níž recenzent Robert E. Lerner napsal právem, že je „jedním z nejpřitažlivějších příspěvků ke středověkým dějinám v nejnovější době“, je doplněna bohatou bibliografií a spojeným jmenným a místním rejstříkem.

Stanislav Balík

Anton Špiesz, Bratislava v 18. storočí, Bratislava 1987, 240 s.

Práce Antona Špiesze, *Bratislava 18. storočí*, podává zevrubný přehled dějin Bratislavy v 18. století, tedy v období, kdy se Bratislava stává největším a nejvýznamnějším městem Slovenska i celého tehdejšího Uherska. Je to období, kdy se zde konala zasedání stavovského sněmu korunovace uherských králů a královen, byl zde čilý kulturní a společenský život apod. Práce se kromě úvodu a závěru skládá ze 17 kapitol, které popisují zvolenou problematiku v celé její šíři.

Přestože práce není prací vysloveně z oblasti dějin státu a práva, představuje z hlediska právněhistorického významné obohacení literatury věnované 18. století. Za zmínku stojí především samostatná kapitola věnovaná městskému soudnictví v Bratislavě, kdy stejně jako v oblasti samosprávy, byla i ve sféře soudnictví Bratislava v období feudalismu podle svých starých privilegií svrchovaným útvarem. Do této oblasti nezasahovaly žádné vyšší nebo nižší orgány státní moci a proti rozsudku městského soudu nebylo odvolání. Soudní moc na území města nebyla

oddělena od moci výkonné a vykonávala ji městská rada. Bratislavská městská rada řešila tuto situaci tak, že určité dny v týdnu měla trvale rezervovány pro řešení problémů správních, jiné pro řešení problémů soudních. Předmětem městské jurisdikce byly všechny problémy majetkoprávní a trestněprávní povahy. Velmi zajímavě působí přehled uvedený v této kapitole, kde je možno si udělat přesný obraz o tehdejší justici i o trestech, které vyměřovala, o provinilcích, jejich věku, sociálním a národnostním původu i o trestných činech, které spáchali. Základem tohoto přehledu se stal zachovaný protokol. Z hlediska dějin soudnictví má význam i usnesení sněmu v letech 1712–1713, kdy byla vytvořena tzv. Sedmipanská tabule jako nejvyšší soud se sídlem v Bratislavě, který se měl scházet za předsednictví palatina nebo primase nejméně dvakrát do roka.

Publikace obsahuje i celou řadu událostí státoprávního charakteru. Patří sem například popis sněmu svolaného do Bratislavy na 20. červen 1722, který měl rozhodnout, zda Uhersko, podobně jako i jiné země Habsburské říše, přijme Pragmatickou sankci a uzná nástupnictví Habsburků v Uherském království i v ženské linii. Přijetí Pragmatické sankce bylo logickým dovršením zákona o dědičnosti Habsburské dynastie v Uhersku, který uherské stavy přijaly již koncem 17. století jako projev vděčnosti za to, že císařská vojska vyhnala ze země Turky. Přijetím Pragmatické sankce se moc Habsburků v Uherském království upevnila, přesto panovník hledal další cesty jejího posílení. Typickým projevem této snahy byla tendence svolávat uherský sněm co nejméně, přesto, že tak měl činit každý třetí rok. Tato tendence vrcholí za vlády Marie Terezie a Josefa II., kdy Marie Terezie za svého života svolala poslední sněm v letech 1764–1765 a její nástupce Josef II. již jej nesvolal vůbec. Z hlediska státoprávního přináší pro Bratislavu významnou změnu vláda Josefa II., kdy Bratislava přestává být jeho rozhodnutím hlavním městem Uherska. Místodržitelská rada a ostatní centrální uherské orgány se přestěhovaly do Budína roku 1783 a roku 1784 byla uherská královská koruna převezena z Bratislavského hradu do Vídně. Josef II. při reformách veřejné správy, které uskutečnil ve druhé polovině své vlády, zrušil autonomii svobodných královských měst a podřídil je stolicím. Bratislava se tak dostává do jurisdikce Bratislavské stolice, stoličné orgány, které již nebyly voleny šlechtou, ale jmenované králem, měly nyní právo zasahovat do vnitřních záležitostí města a usměrňovat jeho samosprávu.

Publikace je psána velice přehledným způsobem a je doplněna množstvím obrazového materiálu, který vhodně obohacuje výklady v publikaci obsažené. Práce je významným počinem nejenom z hlediska obecných dějin, ale i dějin státu a práva.

Stanislav Marchal

N. F. Demidova: Služilaja bjurokratija v Rossii XVII v. i jej rol v formirovanii absoljutizma, Nauka, Moskva 1987, 228 stran.

Období, která práce zkoumá, náleželo k významným fázím ruské historie, kdy se konstituovaly základy absolutistické monarchie. Tento proces se přirozeně projevoval i v oblasti státního aparátu, kde byl stávající systém stavovských orgánů nahrazován byrokratickými institucemi. Tento fakt dokumentuje autorka na základě rozboru růstu počtu úřadů od prvních let 17. století, které se lišily od předcházejících kvalitou svého vzniku i po obsahové stránce. V této souvislosti upozorňuje na to, že místní šlechta usilovala o zachování stavovského charakteru těchto institucí, zatímco vláda prosazovala jejich pojetí jakožto byrokratického, profesionálního aparátu. Proces byrokratizace šel i na úrovni místních orgánů, kde však měl pomalejší průběh.

Od druhé poloviny 17. století nastaly významné změny ve vnitřní i mezinárodní situaci Ruska. Rozpory vznikajících buržuazních vztahů s přežívajícím feudalismem, provázené zostřením politických a třídních rozporů, úspěšná expanze a potřeby obrany si vynutily změny v pojetí úkolů a funkcí státního aparátu. Sama šlechta měla nyní zájem na upevňování nevolnictví, což nemohly stávající mocenské orgány zajistit. Výrazem těchto skutečností byl pokles významu bojarské dumy a na druhé straně početní růst rozmanitých úřadů, komisí apod., které byly obsazovány úředníky, nezávislými na místních vlivech. Zároveň se zvýšil početní stav jejich aparátu hlavně u těch, jež měly celostátní kompetenci. Rovněž v místním aparátu se prosazovaly tyto trendy stále silněji, což autorka klade mimo jiné do souvislosti s potřebami reorganizace armády a zakládáním měst pevnostního rázu.

Pokud šlo o personální obsazení úřadů, nalézá práce jako určující střetávání dvou protikladných tendencí: z jedné strany vliv živelných tradic, ovlivněných místními zvláštnostmi a zároveň úsilí vlády zajistit jejich centralizaci a unifikaci. Tento proud se záhy ukázal jako silnější, protože od 30.—40. let 17. století byly vydávány předpisy, týkající se státních úředníků. Snahou přitom bylo, aby se rekrutovali v první řadě z úřednických rodin.

Práce dále sleduje proces doplňování, resp. obsazování nižších úředních míst v ústředních moskevských institucích a to opět se zaměřením na otázku, odkud se jejich pracovníci vybírali. Analogicky popisuje tuto problematiku pokud jde o místní správu v jednotlivých oblastech Ruska. Zde konstatuje, že na některých místech docházelo přímo ke vzniku jakýchsi úřednických dynastií, specifická byla situace na Sibiři, kam byli úředníci mnohdy překládáni za trest apod. Pokud šlo o vyšší úředníky, pocházeli většinou z nižší šlechty nebo městské aristokracie.

Příslušné místo ve služební hierarchii bylo důležité i pro určení stupně, který úředník ve společnosti zastával. Autorka na konkrétních případech dovozuje, že určité funkce byly kladeny výše než příslušnost ke třídě bojarů. To vyplývalo jak z formálního hodnocení, tak i faktického postavení a privilegií.

Odsud autorka logicky přechází k analýze hmotného zajištění úřednictva a jeho materiálních poměrů. Zkoumá nejprve jejich postavení jakožto vlastníků půdy, způsobů jejího nabývání (vesměs jim byla přidělována ze zabrané obecní půdy), výměry přídělů, charakter vlastnictví a další aspekty. Nižší úřednictvo mělo přitom logicky méně pozemků než vyšší, což plynulo jak z jejich podřízeného postavení, tak i peněžních forem odměn a v neposlední řadě i poměrně značného počtu osob na této úrovni. Autorka navíc ještě odlišuje postavení úředníků ústředních a místních orgánů.

Mzdu ovšem dostávali úředníci i v peněžní formě. Ve zkoumaném období však ještě neexistovala obecná úprava a problematika byla řešena podle předcházející praxe, která byla doplňována v průběhu vývoje na základě vznikajících potřeb. Celkově se prosazovala tendence ke zvyšování peněžních platů, které úředníci dostávali obvykle v jednom, nejvýše dvou termínech. I zde jsou zvláště zmíněny poměry v ústředních úřadech a místní správě.

Třetí formou odměn byly rozmanité naturální platby, vesměs pro vyšší úředníky. Práce zmiňuje, že vedle potravin to byly např. oděvy a látky. Tyto platby měly ovšem vesměs jen doplňkový charakter. Vzpomenuty jsou konečně i některé mimořádné formy odměn, spojované s plněním určitého úkolu, mnohdy převyšující normální mzdu.

Závěrečná část knihy obsahuje rozbor charakteristických rysů státní služby. Pro období absolutismu bylo příznačné, že se civilní služba oddělila od ostatních forem, včetně služby vojenské. Objasněn je samozřejmě i její obsah. Zajímavou pasáž tvoří popis vnitřní struktury státních orgánů. Větší z nich se dělily na oddělení podle teritoriálního a funkčního principu a ty pak ještě na další části. Celkově se v průběhu 17. století prosazovaly tendence k zvyšování jejich počtu a vytváření stále komplikovanějších, specializovaných struktur. Na to následuje popis úřednické hierarchie, jejíž vznik souvisel s celkovým procesem vytváření civilní byrokracie. I zde docházelo postupně k vytváření konkrétních (systemizovaných) míst, kterými byl nahrazován stavovský ráz orgánů profesionálním úřednictvem, rozčlenění do státem určených stupňů. Podrobně je zkoumána náplň práce jednotlivých úředníků na příslušných stupních a jejich povinnosti ve vojenské oblasti.

Monografie představuje zajímavý pohled na proces přeměn ruského státu v období, kdy feudální řád byl vytěsňován nastupujícími buržoazními vztahy. Detailní vylíčení poměrů nejen vnější struktury, ale i vnitřního

složení státního aparátu, k němuž autorka používá i sociologických metod bádání, umožňuje odhalit konkrétní obsah a průběh etapy přechodu k absolutismu v Rusku. Poznatky přitom činí na pozadí rozboru celkové politické a ekonomické situace doby. Opírá se nejen o podrobné znalosti literatury, ale hlavně velice solidní pramenný výzkum.

Pavel Mates

C. Beccaria, Dei delitti e delle pene.

A cura di G. Francioni con Le edizioni italiane del „Dei delitti e delle pene“ di L. Firpo. Milano, Mediobanka 1984. 721 s.

Se spisem milánského rodáka, představitele pozdní přirozenoprávní školy Cesare Beccarii **Dei delitti e delle pene**, se čeští čtenáři seznámili poprvé prostřednictvím recenze Viléma Skřivana v časopisu Právník z r. 1869, tedy celých 105 let po prvním vydání knihy v Livornu. Překlad pořídil a publikoval až v r. 1893 vlastním nákladem Josef Sedláček.

Anotovanou edicí se dnes již klasické dílo dočkalo svého 117. registrovaného italského vydání. Citovaný svazek je pak prvou částí plánovaného souboru Beccariových sebraných spisů.

Úvod knihy tvoří Francionim precizně komentovaný text „Dei delitti e delle pene“.

Následující kapitola je zajímavá z hlediska informací o okolnostech vzniku a dalších osudech spisu. Na základě vnější a vnitřní kritiky autografu, uloženého v Ambrosianě pod sign. Becc B 202, opisu pořízeného pro Beccariu Pietrem Verrim, korespondence mezi představiteli společnosti „il Caffé“ a dalších dobových pramenů vyloučil Francioni možnost autorství Pietra Verriho. Tato fáma o Beccariově plagiátorství, vzniklá záhy po dokončení díla v r. 1764, byla vyvolána mj. závistí Alessandra a Pietra Verriových z autorova úspěchu v Paříži na podzim r. 1766 i pocitem, že některé myšlenky díla s nimi Beccaria při psaní knihy konzultoval. Zmíněná nepříjemnost však nebyla v souvislosti s „Dei delitti e delle pene“ jedinou, připomeneme-li např. to, že již prvý překladatel do francouzštiny André Morellet byl kritizován pro vlastní úpravu systematiky a místy i obsahu textu.

V další části anotované knihy Luigi Firpo přibližuje jednotlivá významnější italská vydání Beccariova díla, zejména do konce 18. století, nechybějí ani ukázky tisku titulních listů, případně přetisky zajímavých dobových ilustrací.

Ze závěrečných citací italských vydání včetně údajů o uložení dochovaných exemplářů lze zjistit, že benátský tisk Luigi Parolettiho z r. 1809, který měl k dispozici Vilém Skřivan, je až na 37. místě v časovém pořadí.

Pečlivost editorů a zejména sám spis „Dei delitti e delle pene“ vedou nakonec zákonitě k úvaze, že ke zmiňovaným 88 tištěným překladům (str. 376) by bylo vhodné v budoucnu připravit pro citaci další český výtisk.

Stanislav Balík ml.

Cecilia Noriega Elío, El Constituyente de 1842, México, Universidad nacional Autónoma de México, 1986, 251 stran.

Cecilia Noriega Elío se, jak sama uvádí v předmluvě, snaží přispět svou prací k objasnění opomíjeného, ve všech směrech složitého období mexických dějin od vystoupení generála Mariana Paredese y Arrillagy v Jaliscu v srpnu 1841 až do vyhlášení „Základů ústavy“ r. 1843. Jádrem práce je pochopitelně, jak plyne ostatně už z názvu práce, ústavodárný sněm či kongres (Constituyente) 1842.

Jeho vznik, postavení, úlohu i výsledky autorka objasňuje v širších historických souvislostech zápasu mezi federalismem a centralismem v předchozím období i zápasu mezi demokratickými a diktátorskými tendencemi, které se střetávají na půdě sněmu i mimo něj. Proto autorka zkoumá politické postoje vládnoucí třídy v letech 1840–1841 a její snahy o získání spojenců. Zabývá se podrobně i volební kampaní do ústavodárného sněmu. Další hlava práce je věnována ústavodárnému sněmu, jeho složení, debatám atd. Ve čtvrté hlavě analyzuje zápas a rozhodující střetnutí mezi tendencemi demokratickými a diktátorskými a konfrontuje liberálně-federalistický návrh ústavy z r. 1842 s konzervativními „Základy ústavy“ (Bases orgánicas), které se prosadily a byly zavedeny r. 1843. Autorka srovnává oba dokumenty a ukazuje jejich odlišné i shodné přístupy ve vztahu k moci výkonné, zákonodárné a soudní. Závěrečná hlava je nazvána příznačně „Konec nadějí na obrození“. V této souvislosti je třeba připomenout, že v r. 1835 zrušil prezident Santa Anna federalistickou ústavu, nahradil ji tzv. „sedmi zákony“ (Siete Leyes) a r. 1843 už zmíněnými „Základy ústavy“.

Kniha, věnovaná zajímavé, u nás jen velmi málo známé problematice, je doplněna jednak přílohami, jednak rozsáhlou bibliografií.

Stanislav Balík

Thomas Faisst, Zur Geschichte, Entwicklung und Zukunft des nichtrechtsfähigen Idealvereins nach deutschen bürgerlichen Gesetzbuch.

Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Juristischen Fakultät der Eberhard-Karls-Universität zu Tübingen, Bamberg 1986, 157 stran.

Doktorská dizertace Th. Faissta je věnována dějinám, vývoji a perspektivě instituce tzv. ideálního spolku (*Idealverein*) či sdružení bez právní subjektivity. Jde o problematiku, jak sám autor naznačuje, velmi složitou a dosud v teorii práva plně nevyřešenou.

Autor, pracující srovnávací metodou, rozdělil svou práci do šesti dílů, v nichž nastiňuje vývoj spolků v antickém Řecku a v Římě (zde od spolčovací svobody podle Zákona dvanácti tabulí k Juliovu zákonu o spolcích, *Lex Iulia de collegiis*, spolčovací svobodu naopak omezujícím) a posléze v germánském kulturním okruhu. Po tomto úvodním historickém výkladu se zabývá kodifikačními pracemi na občanském zákoníku (BGB) a bojem o systematiku tohoto kodexu. Závěr druhého dílu je věnován nejrůznějším aspektům, které ovlivnily úpravu spolků bez právní subjektivity. Na tento výklad navazuje rozbor právní úpravy v Itálii, Francii, angloamerické oblasti, Rakousku a Švýcarsku. Čtvrtý díl analyzuje postavení spolků bez právní způsobilosti v teorii a praxi. Pátý díl ukazuje základy řešení otázky z hlediska platného zákona (*de lege lata*) a šestý, závěrečný díl obsahuje úvahy o řešení otázky z hlediska možné právní úpravy (*de lege ferenda*).

Zajímavá, podnětná práce, seznamující čtenáře přístupným způsobem s nemálo složitou a vědecky i prakticky závažnou problematikou, je doplněna rozsáhlou bibliografií (str. VIII–XXIV).

Stanislav Balík

Albert Mors, Die Entwicklung der Schulpflicht in Deutschland.

Inaugural – Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Juristischen Fakultät der Eberhard-Karls-Universität zu Tübingen, Tübingen 1986, 290 stran.

Doktorská dizertace A. Morse je věnována vývoji povinné školní docházky, tedy problematice, která – ježto je upravena právně – patří do právních dějin či, přesněji řečeno, do dějin institucí veřejného práva.

Autor nerozebírá zvolenou problematiku izolovaně, ale v širších souvislostech a v dlouhém časovém období od středověku až do současnosti. Vyrovnává se s řadou jevů, ať už je to školství v raném středověku do vlády Karla Velikého a později za Karlovců, za renesance, reformace i protireformace, za absolutismu a za kapitalismu. Vyrovnává se přitom s různými dílčími jevy, jako bylo např. latinské a německé školství ve městech, vliv renesance, poměr reformace a protireformace ke školství atd. Zvláštní pozornost věnuje období působení velikých pedagogů a teoretiků pedagogiky (mezi nimi autor uvádí — což je sympatické — i našeho Jana Ámose Komenského) a vývoji školství v jednotlivých německých zemích. V rámci výkladu o povinné školní docházce za pozdního absolutismu si všímá zejména pruských školských zákonů v 18. století, i když nepomíjí ani úpravu v jiho- a středoněmeckých státech. Zvláštní kapitola je věnována pruskému školství po r. 1806, zejména pak vzdělávací reformě podle Alexandra Humboldta. V následujících kapitolách si autor všímá i takových otázek, jako byla dětská práce, školní docházka a zavedení odborného školství, zaměřeného na povolání. Předposlední hlava práce pojednává o uskutečňování povinné školní docházky od poloviny XIX. století do r. 1938. Závěrečná kapitola rozebírá současnou situaci školství v NSR, zákonnou úpravu školní docházky atd.

Zajímavá práce, seznamující čtenáře s řadou aspektů dané problematiky, je doplněna rozsáhlou bibliografií.

Stanislav Balík

N. V. Čerkasova: Formirovanije i razvitije advokatury v Rossiji 60—80 gody XIX v.
Nauka, Moskva 1987, 143 stran

Jednou z významných změn, které se uskutečnily v Rusku v 60. letech 19. století, byla soudní reforma, jež přinesla některé buržoazně demokratické principy. Současně s ní se vytvořila profesionální advokacie, upravená podle vzoru západoevropských zemí. Autorka ovšem stručně sleduje instituci obhajoby v soudním řízení již od 14. století a objasňuje důvody, proč se tu nevytvořila zvláštní organizace obhajoby. Mimo jiné to byl fakt, že ruští panovníci z obavy před vlivy francouzské buržoazní revoluce vůbec tuto možnost vylučovali. Přes tento odpor se ve druhé polovině minulého století ukázala nezbytnost zřídit advokacii.

Práce sleduje proces přípravy soudní reformy a zvláště se samozřejmě zaměřuje na oblast advokacie, kde byla koncem 50. let předložena osnova nařízení o přísedících právních zástupcích, jež však nakonec nebyla

schválena. Advokacie byla zřízena po delších přípravách v listopadu 1864 v souvislosti s uzákoněním statutů soudů.

V další kapitole jsou rozebrány principy organizace advokacie, která představovala svobodné povolání, jehož členové se spojovali do samosprávných korporací s vlastními řídícími orgány. Autorka tu zdůrazňuje, že v praxi šlo o mnohem více než jen vytvoření určité organizace, protože se jednalo o projev vítězství proudů, usilujících o přeměnu Ruska na buržoazně demokratický stát. Zároveň se v řadách advokacie soustředila řada pokrokových činitelů. To ovšem vyvolalo odpor reakce, která na ni v období 70.–80. let zaútočila a usilovala o omezení jejích práv, zejména v souvislosti s procesy s revolucionáři.

Po vymezení předpokladů k výkonu tohoto povolání přechází práce k rozboru hlavních práv a povinností advokátů, kam řadí možnost zastupovat občany v civilním i trestním řízení soudním a přijímat odměny za jednotlivé úkony. Zvláště je zmíněno, jakými způsoby si občané v různých oblastech země advokáty vybírali a jaké tito měli povinnosti ke svým klientům.

Při advokacii fungovala instituce pomocníků, kteří neměli vysokoškolskou kvalifikaci a jejichž úkolem bylo pomáhat při výkonu praktických činností v kanceláři. V řadě případů šlo o osoby připravující se na povolání advokáta. Jejich postavení, oprávnění, povinnosti, možnost jednat v soudním řízení apod. si vesměs upravovaly orgány advokacie jednotlivých oblastí.

Závěrečná část knihy obsahuje přehled orgánů samosprávy advokacie a jejich postavení při řízení profesionálních záležitostí a disciplinárních věcí.

Jako příloha jsou otištěny výňatky z některých slavných obhajovacích projevů.

Pavel Mates

Tři příspěvky k dějinám státu a práva v Rumunsku a jihovýchodní Evropě.

Liviu P. Marcu. Le système juridique traditionnel chez les Vlaques Balkaniques. Zvláštní otisk z Recherches sur l'histoire des institutions et du droit, X, 1985, str. 65–79;

L. Marcu, Quelques aspects de l'ancienne organisation des communautés villageoises dans le Sud-Est de l'Europe jusqu'à la fin du XIXe siècle. Zvláštní otisk z Recueils de la Société Jean Bodin pour l'histoire comparative des institutions, XLV. Les communautés rurales. Sixième partie:

Europe orientale, Paris 1986, str. 37–47;

Liviu P. Marcu, Pouvoir et autorité dans les Principautés Roumaines durant la période de la dissolution du féodalisme. Zvláštní otisk z Nouvelles études d'histoire. Publiées à l'occasion du XVIe Congrès international des sciences historiques (Stuttgart 1985), București 1985, str. 19–32.

Autorem všech tří příspěvků, z nichž dva jsou zpracovány výrazně srovnávací metodou, je rumunský právní historik Liviu P. Marcu, známý i u nás řadou větších či menších studií a statí, z nichž bych uvedl alespoň „Forme de guvernământ și regimuri politice în țările române în orînduirea feudala“ (1968), „Quelques considérations sur les coutumes juridiques comme système normatif vicinal dans le sud-est de l'Europe (seconde moitié du XIXe s. — première moitié du XXe s.“ (1972), „Formes traditionnelles d'élevage pastoral et systèmes d'organisation chez les Vlaques balkaniques“ (1974), „Système normatif des peuples migrants sur le territoire de la Roumanie (IIIe — XIIe siècles)“ (1975), „Le caractère unitaire des institutions politico-judiciaires roumaines au Moyen Age“ (1980), „Le Jus Valachicum et le statut personnel des Vlaques balkaniques au Moyen Age“ (1981), „Le système traditionnel de délits et de peines chez les Vlaques balkaniques“ (1981), „A Concise History of Romanian Law“ (1981, spolu s P. Gogeanu), „La coutume dans l'ancien droit roumain“ (1985), „Formes aléatoires traditionnelles de redistribution de la terre dans les villages communautaires roumaines“ (1987), „Aspects juridiques de la réforme agraire dans les villages des colons de la Moldavie méridionale (1974)“ (1987) aj.

Už částečně seznámení s autorovou publikační činností ukazuje, že všechny anotované příspěvky se vztahují k oblastem, které jsou autorovi jako historiku dějin státu a práva v Rumunsku a jihovýchodní Evropě velmi blízké.

V prvním příspěvku zpracovává autor srovnávací metodou přitažlivou problematiku Valachů a valašského práva, tedy problematiku, kterou se u nás svého času zabýval Karel Kadlec.¹ Ve své studii L. Marcu rozebírá podrobně jednak organizaci Valachů a důvody jejího přetrvávání, jednak nejdůležitější právní instituce valašského práva, jako je rodina, uzavírání manželství, majetkové právo, smlouvy aj. Svůj výklad doplnil několika instruktivními přílohami, které dávají čtenáři možnost srovnání určitých jevů. Platí to zejména o příloze I, objasňující starou společensko-politickou strukturu balkánských Valachů, dále o příloze IV, podávající přehledný obraz soudní organizace u Valachů. V závěru své dobře dokumentované, o prameny i literaturu (mimo jiné i o Konstantina Jirečka) opřené studie dospívá autor k zajímavému názoru, že „právní systém balkánských Valachů nemůže být směřován s obyčejovým právem nebo výsadami a normativními akty, danými panovníkem, protože zachovává vždy formu obyčeje, odpovídající rovnostářské společnosti bez sociálních tříd, která neznala vcelku konflikty a antagonismy.“

Ve druhém příspěvku, zpracovaném rovněž srovnávací metodou, rozebírá autor některé aspekty organizace vesnických občin v jihovýchodní Evropě do konce XIX. století. Autor přitom vychází z teze, historicky ověřené, že vesnické obcíny, organizované podle území, se vyvinuly z občin rodinných. Připomíná v této souvislosti, že v archaických, zčásti oblastech až do našeho století přežívaly v té či oné podobě pozůstatky rodové obcíny, a to např. u Jihoslovanů v podobě zádruh u zemědělského obyvatelstva a patriarchálních velkorodin u obyvatelstva zemědělsko-pasteveckého. Proces přeměny rodových občin na teritoriální (autor používá výrazu „teritorializace“) probíhal pozvolna a uskutečňoval se třemi cestami, a to přímou teritorializací rodových občin (typ I), vytvořením sousedských občin ze stejnorodých prvků (typ II) a vytvořením sousedských občin z nestejnorodých prvků (typ III). V různých oblastech se uplatnily různé formy a způsoby přeměny občin. Vycházeje z tohoto východiska, rozebírá autor nejen samotný proces přeměny v jihovýchodní Evropě (hlavní pozornost věnuje pochopitelně vývoji na území Rumunska), ale objasňuje i společné a odlišné rysy tohoto procesu a venkovských pospolitostí. Zabývá se zejména organizací vesnických občin, jejich orgány, pravomocí občinových orgánů a jejich úkoly správními, soudními, vojenskými atd. Všimá si i způsobu rozhodování sporů vesnic, svazků jednotlivých vesnic atd. Autorovy poznatky a závěry poskytují plastický obraz vesnických občin a jsou cenným příspěvkem k dějinám státu a práva zemí jihovýchodní Evropy.

Poslední příspěvek je věnován státní a společenské struktuře rumunských knížectví v období rozkladu feudalismu. Jinak řečeno, autor analyzuje vývoj monarchie, ústřední a místní moci a správy, přeměny feudální šlechty atd. Rozbor podává, což je správné a nezbytné, v širších

politických a ideologických souvislostech Evropy XVII. – XIX. století. Čtivý a přesvědčivý výklad uvítají všichni zájemci o dějiny státu a práva v Rumunsku.

1 Srv. K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských*, Praha 1916; Kadlec (K.), *Ještě jednou o Valaších a valašském právu v zemích slovanských a uherských*. In: *Sborník věd právních a státních*, XIX, 1919, str. 116–126.

Stanislav Balík

Drahomíra Kopejtková, Počátky socialistického zemědělského družstevnictví v Československu (1948–1953), Academia Praha 1987, 138 s.

Přijetí zákona o jednotných zemědělských družstvech č. 69/1949 Sb. dne 23. února 1949 představuje z hlediska právněhistorického počátek významné etapy našeho zemědělského družstevnictví – etapy kolektivizace, v jejímž průběhu došlo k zakládání prvních jednotných zemědělských družstev a bylo vytvořeno zemědělskodružstevní právo jako samostatné právní odvětví československého právního řádu. Zákon o jednotných zemědělských družstvech se stal důležitým prostředkem přestavby malovýrobního rolnického hospodářství a vybudování socialistické družstevní velkovýroby v zemědělství, což patří k nejsložitějším úkolům při budování socialistické společnosti. Práce Drahomíry Kopejtkové má podtitul *Studie o budování JZD se zvláštním zřetelem na situaci v pražských příměstských okresech* a skládá se kromě úvodu a závěru ze tří částí – *Zemědělská politika KSČ v období od února 1948 do 9. sjezdu KSČ*, *Přechod k výrobnímu družstevnictví* a *Vytváření předpokladů k všestrannému upevnění JZD*.

Přijetím prvního zákona o JZD v roce 1949 byla uzavřena první etapa poúnorové zemědělské politiky KSČ, ve které vedení strany prosadilo, že socialistická přestavba zemědělství v Československu se bude řídit marxisticko-leninským učením o výstavbě socialismu v zemích, kde v zemědělství převažují drobní a střední rolníci, že se tedy bude rozvíjet převážně cestou výrobního družstevnictví. Zákon o JZD byl koncipován tak, aby byl maximálně srozumitelný co největší části venkovského obyvatelstva a zároveň aby vytvářel předpoklady pro rozvoj družstev směrem k vyšším formám. Vezmeme-li v úvahu další vývoj zemědělského družstevnictví a tím i zemědělskodružstevního práva, pak vidíme, že tato oblast prodělala rychlý rozvoj s řadou kvalitativních změn, kdy těžko bychom v našem právním řádu hledali obdobu takového vývoje. Z hle-

diska formálního by bylo lze vznik zemědělskodružstevního práva fixovat na den prvního zákona o JZD, realitě spíše odpovídá ta skutečnost, že do-
zrávání a vznik zemědělskodružstevního práva spadá do roku 1952,
tedy do období, které je předmětem výkladu anotované publikace.

Zemědělskodružstevní právo je jevem historicky podmíněným a pokud
bude existovat zemědělské družstevnictví, bude i zemědělskodružstevní
právo. Další vývoj zemědělskodružstevního hnutí je třeba hledat ve sku-
tečnosti, že všechny významné stranické dokumenty týkající se země-
dělství z poslední doby zdůrazňují, že intenzifikace zemědělské výroby
je nerozlučně spjata s oběma sektory — tj. státním i družstevním a neuva-
žuje se o likvidaci některého z nich. Zemědělskodružstevní právo je tedy
jevem pozitivním a perspektivním, o čemž svědčí i návrh zákona o země-
dělském družstevnictví předložený v roce 1987 k všelidové diskusi.
V období necelých 40 let se jedná o přípravu čtvrté kodifikační úpravy
těchto vztahů (po zákonech č. 69/1949 Sb. a 49/1959 Sb. o jednotných
zemědělských družstvech a zákonu č. 122/1975 Sb. o zemědělském
družstevnictví), což názorně obráží rychlý historický vývoj těchto práv-
ních vztahů.

Práce Drahomíry Kopejtkové Počátky socialistického zemědělského
družstevnictví v Československu (1948–1953) tak představuje doku-
mentaci aplikace zákona o JZD v závažném počátečním období kolektivi-
zace naší vesnice, kdy došlo k počátkům socialistické přestavby našeho
zemědělství a současně byla vytvořena právní úprava adekvátní tomuto
úkolů.

Stanislav Marchal

**Karel Malý, Prameny ke studiu dějin státu a práva socia-
listických zemí I. SSSR 1917–1945,
Praha 1987, 132 stran.**

Učební pomůcka Karla Malého st., určená posluchačům práv, je
druhým upraveným vydáním výboru pramenů k dějinám státu a práva
socialistických zemí (dále jen „DSP-s“). Zahrnuje, stejně jako předchozí
vydání z r. 1977, prameny k dějinám státu a práva SSSR, jejichž výklad
je jádrem vyučovacího předmětu DSP-s.

Výbor, zahájený svoláním vojenského revolučního výboru při petro-
hradském sovětu dělnických a vojenských zástupců „Občanům Ruska“
ze dne 25. října (7. listopadu) 1917, pokračuje přes stěžejní dokumenty
VŘSR až k ústavě z r. 1936. Autor, vycházející z dlouholetých zkušeností
se seminární výukou předmětu, si nekladal za cíl, jak se ostatně připomíná

i v krátké předmluvě M. Doležala, shromáždit veškeré hlavní prameny, charakteristické pro vývoj socialistického státu a práva. Promyšlený výběr pramenů zahrnuje nejen stěžejní politické a ústavní dokumenty, ale i prameny z dějin různých právních odvětví, jako práva trestního, občanského, rodinného, manželského, procesního, pracovního a zemědělsko-družstevního. Poskytuje studentům bohatý materiál jak k přípravě na semináře, tak na zkoušku.

Publikace tvoří nedílnou součást studijní literatury k DSP—s. Pro její případné příští vydání bych doporučoval rozšíření časového rámce a v souladu s tím i zařazení pramenů z vývoje státu a práva SSSR po r. 1945.

Pokud jde o instruktivní úvody jednotlivých pramenů, zůstává do jisté míry otevřenou otázkou jejich délky. Pokud by nebyla v době nového vydání pomůcky k dispozici nové učebnice DSP—s, bylo by vhodné ponechat úvody delší, aby výbor dokumentů mohl posloužit i jako vhodný doplněk k přednáškám. V opačném případě by asi bylo vhodné úvody upravit tak, aby nedocházelo k překrývání.

Tyto podněty platí pochopitelně pro případné příští vydání anotované učební pomůcky, která se stala i v dnešní podobě trvalou součástí právně-historické literatury o dějinách socialistického státu a práva.

Stanislav Balík

Recherches sur l'histoire des institutions et du droit. Vydává Association d'histoire comparative des institutions et du droit. Řídí Vasile Gionea aj., XI – XII, Bucarest 1986 – 1987, 109 s.

Svazek XI – XII rumunských *Recherches sur l'histoire des institutions et du droit* obsahuje kromě tradičních studií, recenzí a informací ještě příspěvek k 80. narozeninám prof. dr. Ovida Sachelarie a dva nekrology k úmrtí prof. dr. hab. Leslawy Pauliho z Krakova.

Dvě z osmi studií se zabývají – posuzováno z hlediska rumunské právní historie – problematikou z obecných dějin státu a práva, zbývajících šest je věnováno národním právním dějinám. Do první skupiny patří příspěvky B. B. Berceanu o právu a morálce ve světle procesu se Sokratem a A. Condurache o vztahu lékařství a práva a morálních kodexech lékařů. Ze studií, věnovaných rumunským právním dějinám, bych uvedl alespoň studii o selských povstáních a revolučních bojích v XV. – XIX. století a o právních opatřeních, která po nich následovala (V. Gionea), o některých aspektech starých rumunských sociálních právních institutů v letech

1646—1817 (V. Gionea), z novějších dějin pak studie o právních aspektech agrární reformy v některých vesnicích jižní Moldávie r. 1874 (L. L. Marcu) a o změnách rumunského trestního zákoníku od r. 1864 do konce XIX. století (T. Voinea). Pro zájemce o dějiny státu a práva v Rumunsku představují tyto a další studie nepochybně cennou možnost obohatit své znalosti právních dějin této země.

Recenze XI. — XII. svazku jsou věnovány pracím z dějin římského práva, obecných dějin státu a práva a z národních právních dějin. Mezi recenzemi najdeme i recenzi knihy S. Mertanové „Jus tavernicale“.

V příloze svazku „Recherches“ předkládá prof. V. Gionea dvanáctistránkovou právníckou autobibliografii za léta 1942 až 1946 a 1966 — 1987.

Stanislav Balík

Pavla Horská — Jiří Kořalka — Josef Polišínský: Zahraniční konzuláty v Čechách do roku 1918.

(Příspěvek k výzkumu bohemik v zahraničních archívech), Sborník archívních prací XXXVII (1987), 2, str. 375 — 470.

Tři autoři, z nichž každý patří ke znalcům zahraniční politiky odlišné světové velmoci, se sdružili k tomu, aby ve společné pracovní sondě vyšetřili do jaké míry se ve zprávách pražských zahraničních konzulů v letech před první světovou válkou odráží vztah jejich států vůči české problematice, jež, alespoň v pohledu domova, stále patrněji aspirovala na právo proniknout do evropského vědomí. Autoři vstupují tak trochu do šlépějí Wolfanga Leppmanna, který již před více jak padesáti lety (Naše revoluce XIII (1937), 1-20) se pokusil rozebrat hlášení ruského konzulátu v Praze o českých národních snahách. Na rozdíl od jeho práce závislé převážně na tom, co o carské politice přinesly pozdější sovětské výběrové sbírky, se všichni tři mohli opřít o podrobná studia, jež k objasnění činnosti konzulátu Velké Británie, Spojených Států, Francie i Německa v Praze konali v archívech příslušných centrálních zahraničních úřadů.

Rozbor přesvědčivě dokládá nejen s jakými těžkostmi bylo konzulární zastupitelství dotyčných států v Praze budováno, nýbrž i jak obtížnou byla konzulární služba v národnostně citlivém prostředí Prahy, kde na každém kroku politické motivy ohrožovaly stabilitu hospodářských zájmů a běžných obchodních styků. Zprávy konzulů zachycují přitom výstižně pohledy zahraničních velmocí na sílu, účinnost a z jejich hlediska i účel-

nost českého národního hnutí. Jestliže i proti Německu orientované státy nestály o to, aby jejich sympatie k Čechům ohrozily jejich korektní vztahy k Rakousku a ani politika Francie nepočítala příliš s Čechy jako se spojení své středoevropské orientace, byla politika Berlína vůči nim ostentativně nepřátelská. V tom směru jsou pro právního historika zajímavé pečlivě zpracované partie Kořalkovy, podrobně osvětlující, jak přední němečtí státníci dokázali oponovat střízlivému pohledu některých německých konzulárních zástupců na poměry v Čechách a nutili je stranicky hájit zájem německé menšiny v zemi. Zamítli např. návrh na povýšení pražského konzulátu pro jeho státoprávní dopad, dívali se na vše očima českoněmeckého nacionálního tisku a též účast německého konzula na instalaci pražského starosty tam dokázala vzbudit nelibost z příznačných důvodů, že v jeho projevu výlučně zazněl „slovanský idiom“. Je pochopitelné, že autoři nemohli ani v tak obšírné stati všechn svůj cenný materiál dokonale vyčerpat. Lze proto jen uvítat, že zamýšlí na svém úkolu pokračovat a teoreticky uvažují o potřebě přenést pozornost i na fondy zahraničních úřadů dalších evropských států.

Karel Kučera

**Antonín Kubačák, Činnost Svazu československých velkostatkářů v letech 1919 – 1943,
Sborník archívních prací XXXVII (1987), 2, str. 325 – 373.**

Podkladem této pilné a prameny bohatě dotované práce psané s cílem podat přehled o činnosti Svazu velkostatkářů po dobu jeho samostatné existence, byla autorovi svazová registratura dnes uložená ve sbírkách SÚA. Povaha dochovaného materiálu doplněného studiem některých fondů tehdejšího ministerstva zemědělství usměrnila Kubačákovu studii metodicky a určila tři tematické okruhy, v nichž své téma rozvíjí. V prvním nás seznamuje se vznikem Svazu, s jeho politickou a národnostní strukturou a s jeho vlastní organizací. V druhé části objasňuje průběh pozemkové reformy na některých šlechtických velkostatech; zde jsou též v přehledu zachyceny některé obranné akce Svazu, jehož vedení se pokoušelo zprvu zvrátit, později alespoň omezit a zmírnit pro velkostatek nepříznivé důsledky záborových zákonů. Třetí oddíl práce je pak vyplněn poznatky z oblasti ekonomie, zvláště jak se poválečné změny v hospodářských a majetkových poměrech velkostatkářů promítly do sféry výroby. Tato část práce je nejzajímavější, neboť ozřejmuje klesající rentabilitu rostlinné a živočišné výroby na většině velkostatků, umocněnou navíc agrární krizí. Přesvědčivě dokládá, že zdrojem příjmů zůstávalo velkostatkům

především hospodaření lesní, jehož výsledky však mnohdy sotva stačily krýt výdaje na dávku z majetku, z rostoucího daňového zatížení i vlastní stále stoupající režii. Také značné hypotekární zadlužení mnohých velkostatků bylo jedním z důvodů jejich finanční stagnace, kterou můžeme pozorovat po celou dobu první republiky.

Je jistě předností Kubačákovy práce, že se nám snaží přinést hodně nového. Četnými a vhodně volenými podrobnostmi a detaily autor znovu a znovu působivě doplňuje a ilustruje svůj výklad. Nicméně se objevují i jisté slabiny. Již při líčení vzniku Svazu v roce 1919 autor poněkud neorganicky směšuje stavovské cíle majitelů velkostatků v době, kdy jejich majetek byl ohrožen pozemkovou reformou, s jejich předválečnou politickou činností na zemském sněmu, když chápe založení Svazu jako pokus nahradit novou institucí zaniklý organismus sněmovních klubů. Autor má na mysli klub české konzervativní šlechty, když praví, že „před 1. světovou válkou byli velkostatkáři se svými 49 mandáty nejsilnější politickou stranou sněmu před agrárníky, kteří obdrželi jenom 43“ (str. 326). Patrně tím chtěl naznačit, že stoupenci politiky české historické šlechty tvořili hlavní kádr členů Svazu československých velkostatkářů, zatímco voliči početně slabšího klubu velkostatkářů ústavověrných se o rok později sdružili ve zvláštní Svaz velkostatkářů německých. Avšak okolnost, že v dalším líčení předválečných poměrů uvádí na téže straně Otakara Černína jako konzervativního a Jindřicha Clam-Martinice opět jako ústavověrného poslance jen dokazuje, že s poměry ve šlechtické společnosti není seznámen do té míry, aby bez nebezpečí si mohl dovolit některé úvahy. Mnoho zaviňují jeho nepřesné formulace. Ve snaze zdůraznit politický dosah své látky dospěl ku příkladu až k nepochopitelnému zjištění, že Masarykovi „byly zájmy šlechty blízké“ (str. 348), ač na jiném místě své práce objektivně objasňuje zahraničně politické motivy, které průběh pozemkové reformy ovlivňovaly (str. 354). Některé formulace jsou až nesmyslné („Krom rozsáhlých latifundií římsko-katolické církve vlastnily velké pozemkové majetky také právnické osoby, jako různé zahraniční společenské a náboženské obce“ — str. 340), avšak neradi bychom uváděli další námitky ku Kubačákovým vývodům. Lze jistě přijmout většinu závěrů jeho informativní studie, o níž nemůže být pochyb, že historický obraz první pozemkové reformy záslužně doplnila novými poznatky.

Karel Kučera

Pražský sborník historický, sv. 20.

Praha, Panorama—AMP 1987. 225 str.

Důvodem k anotaci dvacátého svazku Pražského sborníku historického (dále jen „PSH“) není tentokrát jeho právněhistorický obsah, ale spíše podnět k bilancování vyvolaný „Přehledem obsahu Pražského sborníku historického I—XX (1964—1987)“ zpracovaným Hanou Svatošovou.

Vydavatelem PSH, který navázal na dva svazky Pražského sborníku vlastivědného, je spolu s nakladatelstvím Panorama Archív hl. m. Prahy, na jehož půdě v minulosti působili mnozí badatelé se vztahem k právní historii, mj. např. Karel Jaromír Erben, Josef Emler, Jaromír Čelakovský, Josef Teige, Václav Vojtíšek aj. Není tedy divu, že tradice oboru v orientaci na pražskou a městskou problematiku se odráží i v dlouhodobém obsahovém zaměření sborníku. Ze sta článků s pražskou tematikou stačí pro ilustraci zmínit za období do r. 1526 např. rozpravu Jiřího Kejře, K interpretaci práv měšťanů Svatohavelského Města pražského (. . . civibus habere solas concedimus. . .) v: PSH sv. 11. 1975, str. 5—18, pro léta 1526—1984 např. Osmipanský úřad na Starém městě pražském do r. 1637 Jaroslavy Mendelové (PSH sv. 17, str. 90—104) či práci Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské z pera Jiřího Peška (PSH sv. 15, 1982, str. 63—92). Kromě studií zaměřených výlučně na dějiny práva či správy, mj. Vývoj pražské městské správy od r. 1922 do roku 1945 Antonína Mertvy (PSH sv. 9, 1975, str. 147 až 195) či Pražské národní výbory a jejich úloha v uplynulých dvaceti letech téhož autora (PSH sv. 2, 1965, str. 5—28) narazíme v bibliografii na řadu dalších příspěvků s právněhistorickou problematikou úzce souvisejících.

Není bez zajímavosti, že na stránkách PSH publikovali i přispěvatelé Právněhistorických studií, mj. Jiří Kejř, Václav Šolle, Antonín Haas, Jiří Čarek, Karolina Adamová, Valentin Urfus i dlouholetý vedoucí redakční rady PSH František Holec.

Závěrem lze proto vyslovit přání, aby jubilující Pražský sborník historický zůstal platformou k pěstování pražským prostředím ohraničených otázek dějin státu a práva i nadále.

Stanislav Balík ml.

Studia Iuridica Silesiana. Pod redakcją Adama Lityńskiego, 11, Katowice 1986 (Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, nr. 782), 181 stran.

11. svazek „Slezských právnických studií“ (**Studia Iuridica Silesiana**) obsahuje osm příspěvků. S výjimkou článku M. Sośniaka o smlouvě v právu římském jsou všechny ostatní věnovány dějinám státu a práva v Polsku, a to jednak v XVI. – XVIII. století (A. Abramski, H. Liszyk, A. Lityński, M. Mikołajczyk), jednak v meziválečném období (J. Ciągwa, A. Drogoń, E. Kaznowska). Většina článků ze staršího období se zaměřuje na otázky soudnictví a procesu) článek M. Mikołajczyka zasahuje i do oblasti právních učeních v Polsku). Články z meziválečného období se zabývají spíše správou a správním soudnictvím. Článek J. Ciągwy zaujme nepochybně československého čtenáře svým rozбором právního stavu na Spiši a Oravě.

Sborník jako celek uvítají bezesporu nejen zájemci o polské právní dějiny, ale i badatelé, kteří se mohou chtít v té či oné podobě zabývat staršími i novějšími dějinami státu a práva v Polsku.

Stanislav Balík